

Δημήτρη Καϊμάκη
Καθηγητή Πανεπιστημίου

ΣΥΝΤΟΜΟ
ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΟΥΣ
ΨΑΛΜΟΥΣ

ΣΥΝΤΟΜΟ
ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΟΥΣ
ΨΑΛΜΟΥΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Σύντομο υπόμνημα στους ψαλμούς**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Δημήτρης Καϊμάκης, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Πέτρος Γαρμενίτης
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Σπυριδούλα Βονίτση
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Δημήτρης Καϊμάκης, 2010
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2010

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2010

ISBN 978-960-453-823-2

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

Δημήτρη Καϊμάκη
Καθηγητή Πανεπιστημίου

ΣΥΝΤΟΜΟ
ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΟΥΣ
ΨΑΛΜΟΥΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Συντομογραφίες	12
Εισαγωγή	13
Λατρεία και Ιστορία	31
Μεταφράζοντας το κείμενο των Ο΄ στα νέα ελληνικά.....	35
Βιβλίο Πρώτο (Ψαλμοί 1-40)	49
Βιβλίο Δεύτερο (Ψαλμοί 41-71)	169
Βιβλίο Τρίτο (Ψαλμοί 72-88)	255
Βιβλίο Τέταρτο (Ψαλμοί 89-105)	313
Βιβλίο Πέμπτο (Ψαλμοί 106-151)	365
Βιβλιογραφία	469
Πίνακας ονομάτων και πραγμάτων	473

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΨΑΛΤΗΡΙ ΕΙΝΑΙ Η ΣΥΛΛΟΓΗ θρησκευτικών ύμνων του αρχαίου Ισραήλ. Ο Χριστός και οι Απόστολοί του το χρησιμοποίησαν στις προσευχές τους, ενώ η Εκκλησία, λόγω του πνευματικού του πλούτου, το δέχτηκε χωρίς καμιά αλλαγή στη λατρεία της. Η σπουδαιότητά του για κάθε πιστό είναι προφανής. Η επιστημονική προσέγγισή του όμως δεν είναι πάντοτε εύκολη. Πριν από είκοσι περίπου χρόνια έγινε από την πλευρά μας μία προσπάθεια αναλυτικής παρουσίασης μέρους του ψαλτηρίου. Ένα υπόμνημα σ' ολόκληρο το ψαλτήρι θα κατέληγε σ' ένα ογκώδες και δύσχρηστο έργο. Έτσι περιοριστήκαμε στην επεξεργασία μόνο είκοσι εννέα ψαλμών. Ο χωρισμός τους σε διάφορα λογοτεχνικά είδη μάς βοήθησε, ώστε η επιλογή δύο ή τριών ψαλμών από το κάθε είδος να μας δώσει μια πλήρη εικόνα του συνόλου.

Η εργασία αυτή μπορούσε να δώσει στον καθένα που είχε ενδιαφέρον να προσεγγίσει τους ψαλμούς μια σημαντική βοήθεια. Το υλικό όμως που έμενε χωρίς επεξεργασία ήταν πολύ. Κρίθηκε σκόπιμο λοιπόν να προχωρήσουμε στην ανάλυση όλων των ψαλμών σε μια όμως πιο σύντομη μορφή. Ως βάση αυτή τη φορά πήραμε το κείμενο που χρησιμοποιεί η Εκκλησία στη λατρεία της, δηλαδή τη μετάφραση των Ο'. Τα ελληνικά του κειμένου αυτού είναι ιδιαίτερα και οι δυσκολίες που παρουσιάζονται όσον αφορά τη σωστή κατανόησή τους είναι πολλές. Μια μετάφραση από το εβραϊκό πρωτότυπο είναι σχετικά εύκολη, επειδή η βοήθεια που προσφέρει η πληθώρα των υπομνημάτων σ' όλες τις γλώσσες είναι σημαντική. Για τη μετάφραση των Ο' η βοήθεια περιορίζεται σ' ελάχιστες προσπάθειες που έγιναν κυρίως προσφάτως. Όλες οι εργασίες που έγιναν μέχρι τώρα για την απόδοση του κειμένου στα νέα ελληνικά δεν είναι μεταφράσεις, αλλά ελεύθερες αποδόσεις. Ο καθένας απέδιδε με δικά του λόγια ό,τι καταλάβαινε από το κείμενο που διάβαζε. Η προσπάθεια που κάνουμε εμείς είναι να αποδώσουμε το κείμενο σε μια μορφή που βρίσκεται όσο γίνεται πιο κοντά στο πρωτότυπο. Εκεί

όπου αυτό δεν είναι δυνατό εκ των πραγμάτων, σημειώνεται ως σχόλιο το πραγματικό νόημα του κειμένου. Δεν ισχυριζόμαστε πως αποδίδουμε ως αυθεντία το κείμενο που επεξεργαζόμαστε. Η βοήθεια που μας προσφέρουν τα ειδικά λεξικά, καθώς και η ενασχόλησή μας με την Παλαιά Διαθήκη, μας επιτρέπουν να έχουμε μια προσέγγιση κατά το δυνατό σωστή του κειμένου. Φυσικό βέβαια είναι να υπάρχουν και σημεία όπου είναι δυνατό να δοθεί και άλλη προσέγγιση. Εφόσον αυτό προσφερθεί από ειδικούς θα το χαιρόμασταν ιδιαίτερα.

Το υπόμνημα αποτελείται από σύντομη παρουσίαση του περιεχομένου του ψαλμού και χρονική τοποθέτησή του. Παρουσιάζονται οι βασικές διαφορές από το εβραϊκό κείμενο (MT) και ερμηνεύονται βασικές θεολογικές έννοιες. Οι παραπομπές γίνονται στο κείμενο των Ο'. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει Πίνακας ονομάτων και πραγμάτων.

Εκτός από τα ελληνικά υπομνήματα, τα οποία δεν είχαν να μας προσφέρουν και πολλές λύσεις, λάβαμε υπόψη μας αντιπροσωπευτικά υπομνήματα από τρεις ευρωπαϊκές γλώσσες, δηλαδή τα γερμανικά, τα γαλλικά και τα αγγλικά. Βέβαια, όλοι αυτοί οι μελετητές έχουν ως βάση τους το μασωριτικό κείμενο και όχι τη μετάφραση των Ο'. Εντούτοις η σωστή κατανόηση του εβραϊκού πρωτοτύπου πολλές φορές δίνει λύσεις σε δυσνόητα κυρίως χωρία της μετάφρασης των Ο'. Για την αρτιότερη παρουσίαση της προσπάθειάς μας αυτής χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω έργα:

- *Λεξικά*: H. G. Liddell & R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1968. – J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgesellschaft, τ. I 1992, τ. II 1996.
- *Υπομνήματα*: H. J. Kraus, *Psalmen*, Neukirchen-Vluyn 1972. – *Stuttgarter Erklärungs-bibel*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1999. – *La Bible de Jérusalem*, Paris 1981. – *La Nouvelle Bible Segond*, Alliance Biblique Universelle. – *La Sainte Bible*, Version établie par les moines de Maredsous, Paris 1983. – *Traduction œcuménique de la Bible*, Alliance Biblique Universelle, Paris 1977. – *La Bible traduite de l'hébreu et du grec en français courant*, Alliance Biblique Universelle, Paris 1997. – *The HarperCollins Study Bible*, Society of Biblical Literature, New York 2006.

Το κείμενο από το οποίο μεταφράσαμε είναι η έκδοση του Rahlfs της Γερμανικής Βιβλικής Εταιρείας. Μόνο εκεί που υπάρχει σημαντική διαφορά

από το εκκλησιαστικό κείμενο, αυτή σημειώνεται στα σχόλια. Οι παραθέσεις χωρίων της Παλαιάς Διαθήκης γίνονται από το κείμενο των Ο'.

Για μία ακόμη φορά ευχαριστώ θερμά την Ελένη Σουμάνη, καθώς και τον Ιωάννη Στεφούλη για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2010

Δημήτρης Καϊμάκης

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

BK	: Biblischer Kommentar.
BWANT	: Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament.
CBQ	: The Catholic Biblical Quarterly.
CTh	: Cahier Théologiques.
ΔBM	: Δελτίο Βιβλικών Μελετών.
HUCA	: Hebrew Union College Annual.
JBL	: Journal of Biblical Literature.
JSS	: Journal of Semitic Studies.
MT/M	: εβραϊκό-μασωριτικό κείμενο.
Ο'	: μετάφραση των εβδομήκοντα.
RB	: Revue Biblique.
REL	: Revue Ecclésiastique de Liège.
RScR	: Recherches de Science Religieuse.
SDB	: Dictionnaire de la Bible, Supplement.
ThB	: Theologische Bücherei.
ThLZ	: Theologische Literaturzeitung.
VT	: Vetus Testamentum.
WMANT	: Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament.
ZAW	: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ονομασία και αρίθμηση

Ο ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ τοποθετημένο στη μετάφραση των Ο' επικεφαλής του τρίτου μέρους, το οποίο περιλαμβάνει τα διδακτικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Στην εβραϊκή Βίβλο κατέχει την πρώτη θέση όσον αφορά τη σειρά με την οποία εμφανίζονται τα αγιόγραφα. Η βουλγάτα προτάσσει το βιβλίο του Ιώβ και τοποθετεί σε δεύτερη θέση τους ψαλμούς.

Στη συλλογή των διδακτικών βιβλίων η μετάφραση των Ο' έχει ως επικεφαλίδα το γενικό τίτλο ψαλμοί, η εβραϊκή βίβλος στη συλλογή αυτή των ποιητικών κειμένων έχει ως επικεφαλίδα τη λέξη τεχίλιμ, που σημαίνει ύμνοι, ενώ η βουλγάτα χρησιμοποιεί τον όρο *liber psalorum*. Ο όρος ψαλμοί μνημονεύεται και στην Καινή Διαθήκη, Λκ. 24,44, ενώ σε δύο άλλα σημεία, Λκ 20,42 και Πράξ. 1,20, γίνεται λόγος για τη βίβλο των ψαλμών.

Η αρίθμηση στη μετάφραση των Ο' και στο μασωριτικό κείμενο δε συμπίπτει. Οι Ο' συμπτύσσουν σε έναν τους ψαλμούς 9 και 10 του μασωριτικού, συμπεριλαμβάνουν στον Ψ. 113 τους 114 και 115 του μασωριτικού, ενώ διαιρούν τον Ψ. 116 σε 114 και 115, και τον Ψ. 147 σε 146 και 147. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει ευκρινέστερα τη διαφορά που παρατηρείται στην αρίθμηση των Ψ. του μασωριτικού κειμένου σε σχέση μ' αυτήν της μετάφρασης των Ο':

M.	O'	M.	O'
Ψ. 1-8	= Ψ. 1-8.	Ψ. 116,10-19	= Ψ. 115.
Ψ. 9-10	= Ψ. 9.	Ψ. 117-146	= Ψ. 116-145.
Ψ. 11-113	= Ψ. 10-112.	Ψ. 147,1-11	= Ψ. 146.
Ψ. 114-115	= Ψ. 113.	Ψ. 147,12-20	= Ψ. 147.
Ψ. 116,1-9	= Ψ. 114.	Ψ. 148-150	= Ψ. 148-150.

Η μετάφραση των Ο' προσθέτει και έναν 151ο ψαλμό, τον οποίο όμως χαρακτηρίζει «ἔξωθεν τοῦ ἀριθμοῦ». Ὅσον αφορά τη βουλγάτα, η ἀρίθμηση των ψαλμῶν ακολουθεῖ αὐτὴν των Ο'¹.

Διαίρεση των ψαλμῶν

Το βιβλίο των ψαλμῶν χωρίζεται σε πέντε ἀνίσια μέρη². Δεν αποκλείεται ο χωρισμός αὐτός να ἔχει γίνει με πρότυπο την Πεντάτευχο. Κάθε ένα ἀπὸ αὐτὰ τα μέρη κλείνει με μια δοξολογία³. Το πρῶτο μέρος τελειώνει στο Ψ. 40,14, περιλαμβάνει δηλαδή τους Ψ. 1-40, το δεύτερο μέρος τελειώνει με το Ψ. 71,19, δηλαδή περιέχει τους ψαλμούς 41-71, το τρίτο μέρος τελειώνει με το Ψ. 88,52, συνίσταται ἀπὸ τους 72-88, το τέταρτο μέρος τελειώνει με το Ψ. 105,48, δηλαδή ἀποτελεῖται ἀπὸ τους Ψ. 89-105. Στο πέμπτο μέρος παρατηρούμε ὅτι ἐνῶ ἀρχίζει με τον ψαλμό 106, στον Ψ. 150 δε βρίσκουμε καμιά δοξολογία που να βεβαιώνει ὅτι η ἐνότητα αὐτὴ τελειώνει πράγματι στο σημεῖο αὐτό⁴. Δύο πιθανές ἐρμηνεῖες εἶναι ὅτι εἴτε υπήρχαν στην ἀρχικὴ συλλογὴ και ἄλλοι ψαλμοί, οἱ οποίοι ἐξέπεσαν, εἴτε το βιβλίο τέλειωνε με τον ψαλμό 134,21, ὅπου ὄντως ὑπάρχει μια κάποια δοξολογικὴ κατάληξη.

Εκτὸς ὅμως ἀπὸ τη διάκριση των πέντε αὐτῶν μερῶν, μπορούμε να διακρίνουμε στους ψαλμούς και ἄλλες επιμέρους ἐνότητες με ὅμοια χαρακτηριστικά, γεγονός που υποδηλώνει την ὑπαρξὴ μικρότερων συλλογῶν ἀπὸ τις οποίες τελικὰ ἔχει συσταθεῖ το βιβλίο των ψαλμῶν. Η κυριότερη συλλογὴ εἶναι αὐτὴ που περιλαμβάνει τους Ψ. 41-82. Ὅλοι αὐτοὶ ἔχουν ὡς ἰδιαιτέρο γνώρισμα τη χρησιμοποίησιν του ὅρου Ελοχίμ, για να δηλώσουν το Θεό. Θα μπορούσαμε κατὰ συνέπεια να ονομάσουμε τη συλλογὴ αὐτὴ Ελοχιμικὸ Ψαλτήρα. Αλλά και αὐτὴ η ομάδα ψαλμῶν ἐμφανίζει τρεῖς μικρότε-

1. H. J. Kraus, *Die Psalmen*, BK XV/1 Neukirchen 1978⁵, σ. 8.

2. Για τη διαίρεση των ψαλμῶν σε πέντε μέρη κάνει ἤδη λόγο ο Αθανάσιος· βλ. σχ. Αθανασίου, εἰς τους ψαλμούς, PG 27, 56AB.

3. P. Auvray, *Introduction aux Psaumes*, στον τόμο *Introduction à la Bible*, Édition Nouvelle, II, με τη διεύθυνση του H. Cazelles, Paris 1973, σ. 483.

4. Στο χωρισμό των ψαλμῶν στα ἀντίστοιχα πέντε τμήματα ἀναφέρεται και ο Γρηγόριος Νύσσης. Βλ. σχ. εἰς τας ἐπιγραφὰς των ψαλμῶν, ἐκδ. W. Jaeger, Leiden 1962, τ. 5, σ. 38 ἐξ.

ρες υποδιαιώσεις, δηλαδή: 1) τους ψαλμούς που ανήκουν στην ομάδα των ψαλμών των υιών Κορέ (Ψ. 41-48, στους οποίους πρέπει να προστεθούν και οι Ψ. 83-87), 2) τους ψαλμούς του Δαβίδ (Ψ. 50-64. 66-70) και 3) τους ψαλμούς των υιών Ασάφ (οι Ψ. 72-82 καθώς και ο 49ος Ψ. ανήκουν επίσης στην ομάδα αυτή)⁵.

Μία ακόμη ομάδα από ψαλμούς του Δαβίδ, οι οποίοι δεν έχουν σχέση με τον Ελοχιμικό Ψαλτήρα, εμπεριέχεται στους Ψ. 2-40. Οι πιο πολλοί από αυτούς χρησιμοποιούν το όνομα Γιαχβέ για να δηλώσουν την έννοια Θεός.

Στο τελευταίο μέρος του Ψαλτήρα μπορούμε να παρατηρήσουμε ορισμένες ακόμη ενότητες, οι οποίες φαίνεται πως δε σχηματίστηκαν τυχαία. Έτσι έχουμε: 1η) Ψ. 92-98, όπου πρόκειται για ψαλμούς της βασιλείας του Γιαχβέ. 2η) Ψ. 103-105. 110-116. 134. 145-150, όπου κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η χρήση της λέξης αλληλούια στην αρχή κάθε ψαλμού. 3η) Ψ. 119-133, οι οποίοι είναι ψαλμοί των αναβαθμών, και τέλος 4η) μία ακόμη ομάδα ψαλμών του Δαβίδ: Ψ. 100. 102. 107-109. 137-144.

Οι επιγραφές των ψαλμών

Οι πιο πολλοί ψαλμοί φέρουν επιγραφές, οι οποίες είτε αναφέρονται στο πρόσωπο που συνέθεσε τη συλλογή στην οποία ανήκουν, στο λογοτεχνικό είδος, στον τρόπο εκτέλεσης, στη θέση τους στη λατρεία, είτε ακόμη παρέχουν πληροφορίες για το λόγο για τον οποίο γράφτηκε ο ψαλμός. Ειδικότερα μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής για τις διάφορες κατηγορίες:

1η) Υπάρχει ένας αριθμός ψαλμών (102) στους οποίους αναφέρεται ενδεικτικά το όνομα κάποιου προσώπου (Δαβίδ, των υιών Κορέ, Ασάφ, Μωυσή, Σολομώντα), που κατά πάσα πιθανότητα δεν είναι αυτό που συνέταξε τον ψαλμό, αλλά είναι το όνομα του ατόμου που συνέταξε τη συλλογή αυτή στην οποία ανήκει ο συγκεκριμένος ψαλμός.

2η) Σε μια άλλη κατηγορία οι επιγραφές αναφέρονται στη μορφή του ψαλμού. Έτσι έχουμε 57 φορές τη λέξη μιζμόρ = ψαλμός, δηλαδή, ποίημα που ψάλλεται με συνοδεία μουσικού οργάνου, 30 φορές τη λέξη σιρ = τρα-

---

5. R. Tournay, Les Psaumes, Paris 1964, σ. 8.

γούδι, 3 φορές τη λέξη μασκίλ = ποίημα, 6 φορές τη λέξη μικτάμ = προσευχή που απαγγέλλεται με χαμηλή φωνή, 5 φορές τεφιλά = προσευχή, 1 φορά τεχιλά = ύμνος δοξολογίας, 1 φορά σιγκαγιών = θρήνος, και 1 φορά σιρ γεντιντότ = τραγούδι αγάπης⁶.

3η) Υπάρχουν ακόμη ορισμένες ενδείξεις που αναφέρονται στη μουσική εκτέλεση των ψαλμών⁷. Τέτοιες είναι: α) η εμφάνιση στον Ψ. 8 του όρου λαμενατσέαχ, που κατά πάσα πιθανότητα σημαίνει «στον αρχιψάλτη», τον οποίο όμως οι Ο' τον αποδίδουν με το «εις τὸ τέλος». β) Αναφορά σε μουσικά όργανα απαραίτητα για την εκτέλεση του ψαλμού, όπως διάφορα έγχορδα ή πνευστά που χρησιμοποιούνται στη λατρεία στο Ναό. γ) Δήλωση του ήχου σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να ψαλεί ο ύμνος, π.χ. Ψ. 9, «ὕπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ», ή Ψ. 52, «ὕπὲρ μααλέθ»⁸. δ) Δήλωση του μουσικού τρόπου, δηλαδή, σε ποια οκτάβα πρέπει να ψαλεί ο ύμνος, ή απόδοση με χορωδία, κ.λπ.

4η) Θα πρέπει ακόμα να προσθέσουμε δύο ενδείξεις που βρίσκονται όχι στην αρχή, αλλά στη μέση των ψαλμών και η κατανόησή τους είναι αρκετά προβληματική. Συγκεκριμένα πρόκειται για τη λέξη σελά = παύση, που συναντιέται 71 φορές και οι Ο' αποδίδουν με το διάψαλμα⁹, και τη λέξη χιγκαγιόν = αναστεναγμός¹⁰.

5η) Άλλες ενδείξεις δηλώνουν τη χρησιμοποίηση του ψαλμού για συγκεκριμένη μέρα ή λατρευτική εκδήλωση. Π.χ. ο Ψ. 29, «τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ

6. Alliance Biblique Universelle, Le livre des Psaumes, Paris 1978, σ. 6.

7. Για τη μουσική στη Βίβλο, βλ. E. Gerson - Kiwi, Musique, στο. SDB V, στ. 1411-1468.

8. Π. Σιμωτά, Αι αμετάφραστοι λέξεις εν τῷ κειμένῳ των Ο', Θεσσαλονίκη 1969, σ. 96. Για τον Γρ. Νύσσης η λέξη αυτή σημαίνει ευφροσύνη και χοροστασία. Βλ. σχ. εις τας επιγραφάς των ψαλμών, εκδ. W. Jaeger, Leiden 1962, τ. 5, σ. 86.

9. Για τον Μ. Αθανάσιο διάψαλμα σημαίνει κάποια εναλλαγή ανάμεσα σε μουσικό μέλος ή κάποια τροπή, ή ακόμη ανάμεσα σε μια δυνατή σκέψη και μια λεκτική έκφραση. Βλ. σχ. Αθανασίου εις τους ψαλμούς, PG 27, 69C. Ο Γρηγόριος Νύσσης παραθέτει πρώτα τη γνώμη προγενεστέρων του πατέρων χωρίς να τους ονομάζει, σύμφωνα με την οποία διάψαλμα σημαίνει μεταβολή του νοήματος ή προσώπου ή πράγματος και καταλήγει με την παράθεση αυτού που ο ίδιος θεωρεί ως σωστό, δηλαδή, του διαψάλματος ως διαλείμματος για να μπορέσει να δεχτεί η διάνοια τη γνώση των νοημάτων. Βλ. σχ. Γρ. Νύσσης, ό.π. σ. 108.

10. Για τις επιγραφές των Ψ., βλ. ακόμη και L. Delekat, "Problem der Psalmenüberschriften", ZAW 76, 1964, σσ. 280-298.

οἴκου», οι Ψ. 36 και 69, «εἰς ἀνάμνησιν», ο 90, «εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου», ο 98, «εἰς ἐξομολόγησιν», και οι 119-133, «ὥδὴ τῶν ἀναβαθμῶν»¹¹.

Συγγραφέας – χρόνος

Οι ψαλμοί δεν είναι δημιούργημα του ανθρώπινου πνεύματος που έχουν συνταχθεί απλώς και μόνο επειδή κάποιο πεφωτισμένο μυαλό της αρχαιότητας θέλησε να δείξει την ποιητική του δύναμη. Είναι έργα που δεν έχουν απολύτως καμία σχέση με τη δημιουργική παρουσία σημαντικών προσωπικοτήτων. Δε θα καταλήγαμε πουθενά αν θέλαμε να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τη σύνθεσή τους, συγκρίνοντάς τους με την εθνική ποίηση της αρχαιότητας. Η γένεση των ψαλμών ανάγεται στην ίδια τη λατρεία του Ισραήλ. Όσο και αν αυτό φαίνεται παράξενο, ο Ισραήλ πρώτα έψαλε τους ύμνους αυτούς και στη συνέχεια τους κατέγραψε¹². Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με ένα συλλογικό λειτουργικό έργο και όχι με επιμέρους ποιητικά κομμάτια που στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν και εμφανίστηκαν με τη μορφή μιας ποιητικής συλλογής.

Δεν έχουμε πολλές πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο ο Ισραήλ λάτρευε το Θεό του πριν από την αρχή της βασιλείας. Δεν είμαστε σε θέση δηλαδή να γνωρίζουμε αν πριν από την κατασκευή του ναού του Σολομώντα ο λαός του Θεού χρησιμοποιούσε ύμνους για τη λατρεία του. Ένα σημείο για το οποίο μπορούμε να είμαστε σίγουροι είναι ότι με το κτίσιμο του ναού και τη δημιουργία ενός πολυπληθούς ιερατείου, τα λατρευτικά δεδομένα του Ισραήλ άλλαξαν. Η θρησκευτική ζωή του πιστού δεν περιορίζεται απλώς στην ευκαιριακή προσφορά κάποιας θυσίας στο Γιαχβέ, αλλά στην ενεργό συμμετοχή του στη λατρεία, η οποία ήδη από την εποχή του Δαβίδ και του Σολομώντα παίρνει τη μορφή λειτουργίας. Το λειτουργικό αυτό κείμενο δεν είναι στατικό και τυπικό, εμπεριέχει χαρακτηριστικά ευκαμψίας και προσαρμογής στη λατρευτική ζωή όπως αυτή εμφανίζεται στη διαχρονία της. Οι ύμνοι μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και υφίστανται

11. E. Osty, J. Trinquet, *La Bible, Le livre des Psaumes*, Paris 1965, σ. 14.

12. C. Westermann, *Der Psalter*, Stuttgart 1969², σ. 15.

αλλαγές και τροποποιήσεις ανάλογα με τα γεγονότα και τις λατρευτικές ανάγκες κάθε εποχής, αλλά και ανάλογα με την εξέλιξη του όλου θέματος της αποκάλυψης στον Ισραήλ. Με τον τρόπο αυτό τα λειτουργικά αυτά κομμάτια τη στιγμή που δέχτηκαν επιδράσεις και από κοινωνικές παραμέτρους του λαού του Ισραήλ, χρωματίστηκαν και κοινωνικά και έπαψαν να θεωρούνται ως έργα ενός επώνυμου μεγάλου βασιλιά ή ποιητή, αλλά ως τρόπος έκφρασης της κοινότητας στο σύνολό της¹³.

Σε μια πολύ μεταγενέστερη εποχή, όταν παρουσιάστηκε η ανάγκη συστηματοποίησης του λατρευτικού αυτού υλικού, το ιερατείο εισήγαγε τις επιγραφές στους ψαλμούς. Αυτές δεν τοποθετήθηκαν τυχαία. Αναφέρονται βέβαια σε πολύ παλιές παραδόσεις που σχετίζονται με τη συγγραφή και σύνθεση ποιητικών κειμένων από σημαντικές προσωπικότητες του Ισραήλ. Έτσι δεν πρέπει να μας ξενίζει το γεγονός ότι 84 από τους ψαλμούς¹⁴ φέρονται ως έργο του Δαβίδ. Ο βασιλιάς αυτός του Ισραήλ παρουσιάζεται στα ιστορικά και προφητικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης ως μεγάλος μουσικός¹⁵, ως οργανωτής της λειτουργίας¹⁶ και ως σπουδαίος ποιητής. Είναι γνωστό ότι του αποδίδονται σημαντικά ποιητικά έργα¹⁷. Αλλά και η Καινή Διαθήκη συνεχίζοντας την ιουδαϊκή παράδοση αναφέρεται στο Δαβίδ ως ποιητή μέρους, ή ολόκληρου του βιβλίου των ψαλμών¹⁸.

Εκτός από το Δαβίδ, στις επιγραφές των ψαλμών αναφέρονται ακόμη τα ονόματα και άλλων σημαντικών προσωπικοτήτων του αρχαίου Ισραήλ, όπως του Μωυσή και του Σολομώντα¹⁹.

Μετά τη βαβυλώνια αιχμαλωσία ως υπεύθυνοι για τη λατρευτική υμνολογία του Ισραήλ φέρονται οι υιοί του Ασάφ²⁰. Το έργο του χρονικογράφου

---

13. H.-J. Kraus, *Die Psalmen*, τ. I, σ. 73.

14. 73 κατά το MT.

15. Α' Βασ. 16,18-23. 18,10. Αμ. 6,5.

16. Β' Βασ. 6,5-16. Α' Παρ. 15, 28. Έσδ. 3,10. Νε. 12,24,36.

17. Β' Βασ. 1,19-27. 3,33-34. κεφ. 22. 23,1-7.

18. Βλ. σχ. Μθ. 24,43. Πράξ. 1,20. 2,25, 34. 4,25. Ρωμ. 4,6.11,9.

19. Ο Μ. Αθανάσιος πιστεύει ότι συγγραφείς των ψαλμών είναι αυτοί που αναφέρονται στις επιγραφές του κάθε ψαλμού. Τιμητικά μόνο, επειδή πρώτος ο Δαβίδ εισήγαγε στη λατρεία το είδος των ψαλμών, φέρεται και ολόκληρο το ψαλτήρι ως έργο του Δαβίδ. Βλ. σχ. Αθανασίου, εις τους ψαλμούς, PG 27, 57 AD.

20. Έσδ. 2,41. 3,10. Νε 7,44. 11,17,22.

εκτός από το βασιλιά Δαβίδ ονομάζει ακόμη τρεις ομάδες ψαλτών οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για τη λατρεία. Αυτές είχαν επικεφαλής τους Ασάφ, Χεμάν και Εθάν²¹. Η πιο παλιά όμως ομάδα ψαλτών που επιτελούσε στο ναό και άλλα καθήκοντα (θυρωροί²², αρτοποιοί²³) είναι η ομάδα των γιων του Κορέ²⁴. Πρόγονος αυτής της ομάδας είναι ο ομώνυμος Λευίτης της εποχής του Μωυσή, ο οποίος τιμωρήθηκε σκληρά για τη στάση του²⁵, χωρίς όμως να τιμωρηθούν στη συνέχεια και οι απόγονοί του²⁶.

Με τα δεδομένα που αναφέραμε δεν είναι δυνατό να καθορίσουμε με ακρίβεια το συγγραφέα του κάθε ψαλμού χωριστά. Είναι όμως σχετικά εύκολο να τοποθετήσουμε τους ψαλμούς στην εξέλιξη της θρησκευτικής σκέψης του αρχαίου Ισραήλ. Ένας συγκεκριμένος ψαλμός αντικατοπτρίζει βασικές ιδέες του Δευτερονομιστή, άλλος εξαρτάται άμεσα από τον Α΄ ή Β΄ προφήτη²⁷, ενώ άλλη ομάδα ψαλμών προδίδει μια ορισμένη θεώρηση για τη βασιλεία²⁸. Με τα στοιχεία αυτά προσπαθούν οι ερευνητές να τοποθετήσουν τους ψαλμούς σε ένα όσο το δυνατό συγκεκριμένο χρονολογικό πλαίσιο. Το άνοιγμα είναι πραγματικά μεγάλο, ξεκινά από την εποχή του Δαβίδ²⁹ και φτάνει μέχρι την εποχή των Μακκαβαίων³⁰.

Όπως όμως και να έχει το πράγμα, δε θα πρέπει να θεωρούμε τα κείμενα αυτά ως έργα συγκεκριμένων προσώπων, που γράφτηκαν σε μια αρχαϊκή ή μεταγενέστερη εποχή, αλλά ως λειτουργικά κείμενα με μια άφθαρτη αξία, ακριβώς επειδή και η χριστιανική Εκκλησία τα ενσωμάτωσε στη λατρεία της.

---

21. Α΄ Παρ. 15,16-24. 25,1-6. Β΄ Παρ. 5,12. 29, 13-14. 35,15.

22. Α΄ Παρ. 9,17-19. 11,19.

23. Α΄ Παρ. 9,31.

24. O. Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, Gütersloh 1984⁵, σ. 353.

25. Αρ. 16,1-35.

26. Αρ. 26,11.

27. R. Tournay, *Les Psaumes*, Paris 1964, σ. 20.

28. P. Auvray, *Introduction aux Psaumes*, Paris 1973, σ. 514.

29. R. Tournay, "Recherches sur la chronologie des Psaumes", RB 65, 1958, σσ. 321-357 και 66, 1959, σσ. 161-190.

30. M. Treves, *The dates of the psalms, history and poetry in ancient Israel*, Pisa 1988.

Η ποίηση του βιβλίου των ψαλμών

Τα κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία της εβραϊκής ποίησης είναι ο παραλληλισμός των μερών, καθώς και το τονικό μετρικό σύστημα.

Ονομάζουμε παραλληλισμό την επανάληψη της ίδιας ιδέας ή εικόνας με μορφή ανάλογη ή διαφορετική. Ο παραλληλισμός μπορεί να είναι:

- 1ο) *Συνωνυμικός*³¹, δηλαδή, η ίδια ιδέα ή εικόνα εκφράζεται κάτω από δύο διαφορετικές λεκτικές μορφές. Π.χ. Ψ. 37,2:
κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με
μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με.
- 2ο) *Αντιθετικός*, όπου το δεύτερο ημιστίχιο παρουσιάζει αντίθετη ιδέα ή εικόνα από το πρώτο. Π.χ. Ψ. 36,22:
ὅτι οἱ εὐλογοῦντες αὐτὸν κληρονομήσουσι γῆν,
οἱ δὲ καταρώμενοι αὐτὸν ἐξολεθρευθήσονται.
- 3ο) *Συνθετικός*. Εδώ το δεύτερο μέρος του στίχου επεξηγεί ή συμπληρώνει το πρώτο. Π.χ. Ψ. 97,1:
Ἰσάτε τῷ κυρίῳ ἄσμα καινόν,
ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν κύριος·

Το δεύτερο στοιχείο της εβραϊκής ποίησης είναι το τυπικό μετρικό σύστημα³², όπου ο στίχος δεν αποτελείται από ένα σύνολο μακρών και βραχέων συλλαβών αντίθετα προς την αρχαία ελληνική ποίηση. Το μόνο που ενδιαφέρει εδώ είναι πόσες φορές μπορεί να υψωθεί η φωνή στο στίχο, χωρίς να γίνει διάκριση ανάμεσα σε βραχέα ή μακρά φωνήεντα, ή να διαπιστωθεί ο αριθμός των συλλαβών. Σύμφωνα με αυτά, ο εβραϊκός στίχος μπορεί να είναι διπλός, +++', τριπλός, ++'+++', ή και τετραπλός, ++'++'++'++', στίχος³³. Αυτή βέβαια η διάκριση ισχύει όταν έχουμε να κάνουμε με έναν ομαλό στίχο.

31. Περισσότερα για το συνωνυμικό παραλληλισμό στους ψαλμούς, βλ. στο R. G. Boling, "«synonymous» parallelism in the Psalms", JSS 5, 1960, σ. 221.

32. Ο M. Dahood προτείνει ένα άλλο μετρικό σύστημα· βλ. σχ. "A new metrical pattern in biblical poetry", CBQ 29, 1967, σ. 574.

33. E. Beaucamp, "Structure strophique des Psaumes", RScR 56, 1968, σ. 201.

Στην αντίθετη περίπτωση πρέπει να υπολογίσουμε την αρίθμηση του στίχου με μεικτό μέτρο, δηλαδή τριπλό και διπλό ή τετραπλό και τριπλό στίχο³⁴.

Η εβραϊκή ποίηση αποτελείται κυρίως από δίστιχα, ενώ σπανιότερα συναντάμε και τρίστιχα. Περισσότερα δίστιχα ή τρίστιχα αποτελούν τη στροφή, και ένας μικρός αριθμός στροφών φτάνει για να αποτελέσουν τον ψαλμό³⁵.

Θα πρέπει να αναφερθούμε ακόμη στην ύπαρξη αλφαβητικών ψαλμών. Στην περίπτωση αυτή έχουμε τόσους στίχους, ή ακόμη και στροφές, όσα και τα γράμματα του αλφαβήτου. Κάθε στίχος ή στροφή αρχίζει και με ένα γράμμα του αλφαβήτου, τηρώντας απόλυτη αλφαβητική σειρά³⁶.

Λογοτεχνικά είδη των ψαλμών

Αν ρίξουμε μια ματιά σ' ορισμένες επιγραφές ψαλμών, διαπιστώνουμε ότι ήδη από την εποχή της σύνθεσής τους οι ψαλμοί εμφανίζονται να είναι καταταγμένοι ανάλογα σε διάφορα λογοτεχνικά είδη³⁷. Όλοι οι ψαλμοί δεν έχουν το χαρακτηριστικό μιζμός = ψαλμός, αλλά ορισμένοι χαρακτηρίζονται ακόμη και ως τραγούδι, ποίημα, προσευχή, ύμνος δοξολογίας, θρήνος, κ.λπ. Για την καλύτερη προσέγγιση και κατανόηση των ψαλμών, από νωρίς έγινε προσπάθεια να ταξινομηθούν, με συστηματικότερο τρόπο, τα διάφορα λογοτεχνικά είδη. Πρώτος ο H. Gunkel στην εισαγωγή του στους ψαλμούς παρουσίασε μια αναλυτική εικόνα των διαφόρων λογοτεχνικών ειδών, τα οποία υπάρχουν στο βιβλίο των ψαλμών, αλλά και σ' ολόκληρη την Παλαιά Διαθήκη³⁸. Αυτή η τοποθέτηση έγινε γενικά αποδεκτή, και με ελάχιστες μόνο τροποποιήσεις ισχύει μέχρι σήμερα, και αποτελεί σημαντική προσφορά στην αρτιότερη κατανόηση του περιεχομένου των ψαλμών.

34. O. Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, Gütersloh 1984⁵, σ. 329.

35. Δ. Δόικου, *Ο εξάψαλμος και ο ψαλμός Ν'*, Θεσσαλονίκη 1975², σ. 14.

36. E. Osty, J. Trinquet, *La Bible, Le livre des Psaumes*, Paris 1957, σ. 34.

37. O A. Descamps κάνει μια ανασκόπηση των εργασιών που αναφέρονται στα λογοτεχνικά είδη του βιβλίου των ψαλμών. Βλ. σχ. "Les genres littéraires du psautier, un état de la question", στο συλλογικό τόμο *Le Psautier, Ses origines. Ses problèmes littéraires. Son influence. Études présentées aux XIIe Journées Bibliques* (29-31 août 1960), Louvain 1962, σσ. 73-88.

38. H. Gunkel, *Einleitung in die Psalmen*, Göttingen 1933, καθώς και "Die Psalmen", άρθρο στο συλλογικό τόμο *Wege der Forschung* τ. CXCI, Darmstadt 1976, σ. 51.

Πρώτη και βασική διάκριση που πρέπει να γίνει είναι αυτή που σχετίζεται με το χαρακτηρισμό του ψαλμού ως ατομικού ή συλλογικού. Ανεξάρτητα από τη μορφή και το περιεχόμενο του ψαλμού, μια προσευχή είναι δυνατόν να προέρχεται είτε από ένα μεμονωμένο άτομο είτε από μια ομάδα. Δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ο τόπος στον οποίο δημιουργείται και εκφράζεται η συλλογική προσευχή είναι η λατρεία. Οι συλλογικοί ψαλμοί τις πιο πολλές φορές είναι λειτουργικοί ψαλμοί, που γεννήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στα διάφορα ιερά του Ισραήλ, κυρίως στο ναό της Ιερουσαλήμ. Αφορμή για τη σύνθεσή τους υπήρξαν διάφορες γιορτές, καθώς και λατρευτικές εκδηλώσεις του λαού του Θεού. Αντίθετα, η έκφραση της ατομικής ευσέβειας μπορεί να είναι μια μεμονωμένη πράξη, μια εξαίρεση, που σχετίζεται άμεσα με την ιδιωτική πνευματική ζωή του ατόμου. Βέβαια πολλές φορές στους ψαλμούς το «εγώ» έχει συλλογική έννοια, ιδίως όταν ένας βασιλιάς ή κάποιος ιερέας απευθύνει προσευχή προς το Γιαχβέ. Προκειμένου να επιτευχθεί μια σωστή κατανόηση των ψαλμών, είναι απαραίτητη η σωστή τοποθέτησή τους στο ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν³⁹.

Πιο αναλυτικά θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τους ψαλμούς στα εξής λογοτεχνικά είδη:

1. Ύμνοι ή ψαλμοί δοξολογίας

Οι περισσότεροι από τους ψαλμούς που ανήκουν στην κατηγορία των ύμνων⁴⁰ συντάχθηκαν για λειτουργική χρήση και ψάλλονταν συνήθως με συνοδεία μουσικών οργάνων. Αυτό που χαρακτηρίζει τον ύμνο είναι κυρίως το δοξολογικό του ύφος. Έχει μορφή καθαρά θεοκεντρική, επειδή απευθύνεται καθ' ολοκληρία στο Γιαχβέ ή τη δόξα του. Σ' αυτήν την κατηγορία των ψαλμών ο άνθρωπος δε ζητά πνευματικά ή υλικά οφέλη από το Θεό, παρά εκφράζει την πλήρη αφοσίωσή του στο μεγαλείο και τη δόξα του⁴¹.

39. P. Auvray, Introduction aux psaumes, Paris 1973, σ. 494.

40. C. Westermann, Das Loben Gottes in den Psalmen, Göttingen 1954.

41. F. Crüsemann, Studien zur Formgeschichte von Hymnus und Danklied in Israel, WMANT 32, Neukirchen 1969, σ. 25.

Η λογοτεχνική δομή των ύμνων ακολουθεί συνήθως το παρακάτω σχήμα:

1ο, εισαγωγή, που αποτελείται από μια πρόσκληση προς τους πιστούς να δοξάσουν το Θεό. 2ο, το κύριο μέρος του ψαλμού, όπου εκτίθενται οι λόγοι για τους οποίους πρέπει να ευχαριστήσει ο πιστός το Θεό, και 3ο, η κατάληξη του ψαλμού που δεν έχει πάντα την ίδια μορφή. Πολύ συχνά έχουμε επανάληψη, μερική ή ολική, της εισαγωγής, ή ακόμη σύντομη ανακεφαλαίωση των λόγων για τους οποίους πρέπει να δοξολογήσει ο πιστός το Θεό⁴². Στην κατηγορία των ύμνων θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τους παρακάτω ψαλμούς: 8. 18. 28. 32. 99. 102. 103. 110. 112. 113. 116. 134. 135. 144. 150.

Οι ύμνοι μπορούν να ταξινομηθούν σύμφωνα με τα θέματα με τα οποία ασχολούνται ως εξής:

- α. Ύμνοι στο Θεό δημιουργό: Ψ. 8. 18. 32. 103. 135. Σ' αυτούς δοξάζεται ο Γιαχβέ ως δημιουργός και κύριος του σύμπαντος.
- β. Ύμνοι του θερισμού: Ψ. 64. 144. Σχετίζονται με τη συγκομιδή των σιτηρών και τις σχετικές λατρευτικές εκδηλώσεις που ακολουθούσαν, ως μια εκδήλωση ευχαριστίας προς το Θεό για την ευλογία που χάρισε στο λαό του.
- γ. Ιστορικοί ύμνοι: Ψ. 3. 104. 105. 113. 134. 135. Σ' αυτούς υμνούνται οι σωτηριώδεις ενέργειες του Γιαχβέ στην ιστορία, που είχαν ως αποτέλεσμα τη λύτρωση του Ισραήλ από τις δύσκολες καταστάσεις στις οποίες βρέθηκε.

2. Δεήσεις και ευχαριστίες

- α. Ατομικές δεήσεις. Κύριο χαρακτηριστικό των ατόμων που χρησιμοποιούν τέτοιους ψαλμούς για να έλθουν σε επαφή με το Θεό τους είναι η θλίψη.

Η δομή αυτών των ψαλμών αποτελείται από τα παρακάτω μέρη:

1ο, εισαγωγή, που απαρτίζεται από επίκληση του ονόματος του Θεού και ακολουθείται από κραυγή με την οποία το άτομο επιδιώκει να τραβήξει την προσοχή του.

2ο, το κυρίως μέρος, που περιλαμβάνει περισσότερα στοιχεία, χωρίς μια συγκεκριμένη σειρά και περιεχόμενο. Ο πιστός στο σημείο αυτό προ-

---

42. L. Sabourin, Un classement littéraire des psaumes, ανάντυπο από το Sciences Ecclésiastiques 1964, no 1, σσ. 30-31.

σπαθεί κατά κάποιο τρόπο να συγκινήσει το Θεό, εκφράζοντας την ανθρωπινή θλίψη. Υπάρχουν διηγήσεις που αναφέρονται σε κινδύνους θανάτου, αρρώστιας, κακίας από την πλευρά των ανθρώπων, ή ακόμη και φυσικών καταστροφών⁴³.

3ο. Ακολουθεί η επίκληση που συνοδεύεται συνήθως από εκφράσεις όπως: «άκουσέ με», «δες», «σήκω πάνω», «απάντησέ μου», «σώσε με», κ.λπ. Οι εκφράσεις αυτές δηλώνουν τις πιο πολλές φορές την κατάσταση εγκατάλειψης στην οποία βρίσκεται το άτομο.

4ο. Η δομή του ψαλμού κλείνει με την έκφραση εμπιστοσύνης του πιστού προς το Θεό για την ταχεία επέμβασή του.

Οι δεήσεις δεν έχουν μία συγκεκριμένη κατάληξη. Πολύ συχνά ακολουθούν ευχές, που σχετίζονται με ευχαριστία προς το Θεό και κατάρα προς τους εχθρούς του πιστού⁴⁴.

Σ' αυτή την κατηγορία ψαλμών θα μπορούσαμε να εντάξουμε ενδεικτικά τους ψαλμούς: 5-7. 12. 16. 24. 25. 27. 30. 34. 37. 38. 53-56. 58. 60. 68. 69. 70. 85. 87. 101. 108. 119. 129. 139-142.

β. *Δέηση του λαού*. Και σ' αυτή την κατηγορία δεήσεων βρίσκουμε τις ίδιες λογοτεχνικές δομές που συναντούμε και στην ατομική δέηση. Το μόνο και βασικό στοιχείο που αλλάζει, είναι η διαφορετική κατάσταση στην οποία ανταποκρίνονται οι ανάγκες όχι μόνο ενός ατόμου, αλλά ολόκληρης της κοινότητας. Οι δεήσεις αυτές του λαού ανάγουν την αρχή τους σε διάφορες προσευχές, νηστείες και πένθιμες τελετές, που τελούνται κατά τη διάρκεια εθνικής δυστυχίας, πένθους ή καταστροφών. Ως επί το πλείστον τέτοιου είδους λατρευτικές τελετές γίνονται στο ναό⁴⁵. Ενδεικτικά, θα μπορούσαμε να κατατάξουμε σ' αυτή την κατηγορία τους ψαλμούς: 43. 59. 73. 78. 79. 82. 84. 89. 122. 136.

γ. *Ατομική ευχαριστία*. Η ευσέβεια του κάθε ατόμου αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό και αυτής της κατηγορίας των ύμνων. Η σχέση αυτή της ομάδας των ψαλμών με τις δεήσεις που εξετάσαμε πιο πάνω είναι έκδηλη. Ο

43. A. Deissler, *Die Psalmen*, μέρος 1ο, Düsseldorf 1963, σ. 17.

44. E. Lipinski, "Les Psaumes de supplication individuelle", REL 33, 1967, σσ. 131-132.

45. O. Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, Gütersloh 1984⁵, σ. 336.

πιστός έρχεται, μετά από μια δύσκολη κατάσταση που πέρασε, να ευχαριστήσει και να δοξολογήσει το Θεό για τη σωτηρία του.

Η εισαγωγή αυτού του είδους των ψαλμών μοιάζει με την εισαγωγή των ύμνων. «Θα ψάλλω...», «θα υμνήσω...», «δοξάστε το Θεό...», κ.λπ. Ο πιστός απευθύνεται είτε άμεσα στο Θεό είτε στην κοινότητα την οποία επικαλείται ως μάρτυρα, για τις σωτηριώδεις ενέργειες του Γιαχβέ, που είχαν ως αποτέλεσμα τη σωτηρία του.

Στο κύριο μέρος του ψαλμού ο πιστός αφηγείται τους κινδύνους που διέτρεξε, τους διωγμούς, ομολογεί μερικές φορές τα λάθη και τις αδυναμίες του μπροστά σ' όλη την κοινότητα, και βεβαιώνει ότι ο ίδιος ήταν αθώος και άδικα διώχθηκε. Μνημονεύει τις προσευχές του προς το Θεό και τονίζει με ένα δοξολογικό ύφος τη σωτήρια επέμβαση του Γιαχβέ, που είχε ως άμεση συνέπεια τη λύτρωσή του.

Ο ψαλμός τελειώνει συνήθως με μια υπόσχεση για συνεχή δοξολογία του Θεού στο μέλλον, ως έκφραση της πλήρους εμπιστοσύνης στη δύναμη του Θεού, ή ακόμη με μια δοξολογία του ονόματος του Θεού⁴⁶. Σ' αυτήν την κατηγορία θα μπορούσαμε ενδεικτικά και μόνο να εντάξουμε τους Ψ. 17. 29. 31. 33. 39. 40. 91. 115. 137.

Τις δημόσιες ευχαριστίες δεν τις κατατάσσουμε στην κατηγορία των δεήσεων, αλλά στην κατηγορία των εορταστικών ψαλμών και λειτουργιών, για την οποία θα κάνουμε λόγο στη συνέχεια.

3. Βασιλικοί ψαλμοί

α. Ο θεσμός της βασιλείας στον Ισραήλ

Η ομάδα αυτή των ψαλμών, αν και συνδέεται άμεσα με την ιδιωτική ζωή του βασιλιά, έχει επίσης σχέση και με τη δημόσια λατρεία στο ναό. Παντού, στον κόσμο της αρχαίας Μέσης Ανατολής, όπου υπήρχαν βασιλιάδες, φρόντιζαν ώστε να τοποθετούν τα πρόσωπά τους κατά το δυνατό κοντά στη θεότητα. Με τον τρόπο αυτόν εξασφάλιζαν μια επί πλέον εξασφάλιση του εαυτού τους. Η βασιλεία στον Ισραήλ συνδέεται κυρίως με

46. E. Lipinski, "Les Psaumes d'action de grâces individuelle", REL 33, 1967, σ. 353.

το ιερό των Ιεροσολύμων. Εκεί φέρεται πως προσφέρονταν από το βασιλιά Δαυίδ θυσίες στις οποίες έπαιρνε μέρος ολόκληρος ο λαός και παράλληλα αναπέμπονταν από τους πιστούς προσευχές για την ευημερία του άρχοντά τους⁴⁷. Όταν ο βασιλιάς πήγαινε στη μάχη, ο λαός ζητούσε από το Γιαχβέ την άμεση προστασία του, και πίστευε πως ο εκλεκτός του Κυρίου δεν είναι δυνατό παρά να γυρίσει νικητής⁴⁸. Για τη γιορτή του βασιλιά, ο λαός τού ευχόταν μέσα από τους ψαλμούς, που ψάλλονταν στο ναό, ευημερία και νίκη εναντίον όλων των εχθρών⁴⁹. Αλλά ακόμη και για το γάμο του βασιλιά έχει ο Ισραήλ τον ειδικό ψαλμό του, ένα τραγούδι κατάλληλο για τη συγκεκριμένη ευτυχή περίσταση⁵⁰. Σ' αυτή την κατηγορία ψαλμών θα μπορούσαμε ν' αναφέρουμε τους: Ψ. 20. 44. 71.

β. Οι ψαλμοί της βασιλείας του Γιαχβέ

Σ' αυτούς τους ψαλμούς ο ύμνος και η δόξα απευθύνονται στο Γιαχβέ, ως βασιλιά και κριτή του Ισραήλ και του σύμπαντος⁵¹. Τόπος όπου εκφράζεται η βεβαιότητα του Ισραήλ ότι ο Θεός του είναι βασιλιάς⁵², είναι ο ναός στα Ιεροσόλυμα. Εκεί βρίσκεται η κιβωτός, που άλλοτε παρουσιάζεται ως θρόνος του Θεού και άλλοτε ως υποπόδιό του επειδή ο θρόνος του Θεού δε βρίσκεται στη γη αλλά στον ουρανό. Η σκηνή αυτή είναι γνωστή από την περιγραφή της κλήσης του προφήτη Ησαΐα. Με το τέλος όμως της μοναρχίας, αρχίζει ο Ισραήλ να δίνει ένα νέο νόημα στην ιδέα που επικρατούσε παλαιότερα για το Γιαχβέ ως βασιλιά του Ισραήλ⁵³. Ο Δευτεροσηαΐας είναι κυρίως ο προφήτης που τονίζει την επιστροφή του βασιλιά Γιαχβέ και πάλι στην Ιερουσαλήμ και την ενθρόνισή του στο

47. Για το θεσμό της βασιλείας στον αρχαίο Ισραήλ, βλ. M. Noth, Gott, König, Volk im Alten Testament, Gesammelte Studien zum Alten Testament, ThB 6, München 1957, σσ. 188-229.

A. Alt, "Das Königtum in den Reichen Israel und Juda", VT 1, 1951, σσ. 2-22.

48. H. Gunkel, "Die Psalmen", άρθρο στο συλλογικό τόμο Wege der Forschung τ. CXCII, Darmstadt 1976, σ. 51.

49. Ψ. 20. 71.

50. Ψ. 44.

51. E. Lipinski, La royauté de Yahwé dans la poésie et le culte de l' Ancien Israël, Brussel 1965.

52. H. Ringgren, "König und Messias", ZAW 1952, σσ.120-147.

53. Κρ. 8,23. Α' Βασ. 12,12.

θρόνο του στη Σιών. Μια τέτοια όμως τοποθέτηση, ιδίως στο χώρο των ψαλμών, παίρνει ταυτόχρονα και ένα εσχατολογικό περιεχόμενο⁵⁴. Σ' αυτή την κατηγορία θεωρούμε ότι ανήκουν οι Ψ. 46. 92. 95-98.

γ. Μεσσιανικοί ψαλμοί

Η κατηγορία αυτών των ψαλμών σχετίζεται με το πρόσωπο του μεσσία, το οποίο με τη σειρά του συνδέεται άμεσα με την παράσταση που έχει ο Ισραήλ για τη βασιλεία. Ήδη με την προφητεία του Νάθαν⁵⁵ ο Γιαχβέ υποσχέθηκε στο Δαβίδ τη συνέχιση της δυναστείας του. Υποσχέθηκε να είναι ο ίδιος πατέρας του μελλοντικού βασιλιά, δηλαδή, του Σολομώντα, αλλά και όλων των διαδόχων του. Ο θεσμός της βασιλείας συνδέεται με την υιοθεσία του φορέα αυτής της ιδιότητας από το Θεό⁵⁶. Η διαδικασία αυτή βεβαιώνεται με το χρίσμα, που ο κάθε βασιλιάς δέχεται κατά την ενθρόνισή του. Η πράξη αυτή καθιστά το διάδοχο στο θρόνο του Δαβίδ μεσσία, δηλαδή χριστό Κυρίου⁵⁷. Από αυτόν περιμένει ο Ισραήλ τη σωτηρία του, επειδή είναι ο αντιπρόσωπος του Θεού πάνω στη γη. Εν τούτοις οι αποτυχίες, που οφείλονταν στην κακή συμπεριφορά των περισσότερων από τους διαδόχους του Δαβίδ, απέκλεισε γρήγορα τη δυνατότητα της σωτηρίας, την οποία μπορούσε να περιμένει ο Ισραήλ από αυτούς. Μετά μάλιστα τη βαβυλώνια αιχμαλωσία, η ελπίδα για σωτηρία στράφηκε σε μια ιδιαίτερη φυσιогνωμία, ένα νέο βασιλιά του οποίου την έλευση περίμεναν στο άμεσο ή απώτερο μέλλον. Πρόκειται για το Μεσσία. Η πίστη αυτή συνεχίστηκε σ' ολόκληρη τη μεταιχμαλωσιακή εποχή, μάλιστα τον αιώνα πριν από την έλευση του Χριστού, ορισμένοι κύκλοι, επειδή έβλεπαν ότι δεν υπήρχε δυνατότητα εμφάνισης του βασιλιά-σωτήρα στα χρόνια των Σελευκιδών ή των Ρωμαίων, έλπιζαν στην έλευση κάποιου μεσσία από ιερατική καταγωγή. Η πίστη, πάντως, στην έλευση ενός βασιλιά-μεσσία αναβίωσε έντονα την εποχή του Χριστού⁵⁸.

54. Για την έννοια της εσχατολογίας στην Παλαιά Διαθήκη, βλ. Δ. Καϊμάκη, *Η Ημέρα Κυρίου*, Θεσσαλονίκη 1989.

55. Β' Βασ. κεφ. 7.

56. Βλ. G. von Rad, "Das judäische Königsritual", *ThLZ* 1947, σ. 214.

57. S. Amsler, *David, Roi et Messie*, CTh 49, Neuchâtel 1963, σ. 71.

58. *La Bible de Jérusalem*, Paris 1973, σ. 1076.

Τα ιδιαίτερα αυτά στοιχεία για τη μελλοντική σωτηρία από το μεσσία τονίζονται ιδιαίτερα στους ψαλμούς 2. 88. 109. 131.

4. Ψαλμοί για τη Σιών

Η σιωνική παράδοση, μια παράδοση που είναι γνωστή ήδη από τους προφήτες του 8ου αι., ήταν αυτή που έδωσε μετά την καταστροφή του 587 την ευκαιρία στους πιστούς Ισραηλίτες να δουν και πάλι την Ιερουσαλήμ ως τον τόπο της παρουσίας του Θεού τους. Είναι βέβαια γνωστό, ότι ο ναός καταστράφηκε, όπως και η κιβωτός, η οποία αποτελούσε το θρόνο και την αισθητή παρουσία του Γιαχβέ ανάμεσα στο λαό του. Ο λόφος όμως Σιών είναι το όρος Κυρίου⁵⁹. Ο τόπος που ο ίδιος ο Γιαχβέ διάλεξε ανάμεσα σ' όλες τις πόλεις του Ιούδα. Ο ψαλμωδός δυσκολεύεται να εκφράσει τις ομορφιές και την αγάπη του για την αγία αυτή πόλη. Προς αυτήν κατευθύνονται όλοι οι πιστοί για να εκφράσουν την ευχαριστία τους και τη λατρεία τους προς το Γιαχβέ. Η προστασία της είναι εξασφαλισμένη, επειδή ως κατοικία του Θεού παραμένει απόρρητη⁶⁰. Κοντά στο βωμό του δεύτερου ναού, επιθυμούν να βρουν γαλήνη και προστασία όλοι όσοι νοιώθουν καταπιεσμένοι και αδικημένοι.

Οι ψαλμοί 45. 47. 75. 83. 86. 121. 131, αποτελούν την ομάδα των ψαλμών της Σιών.

5. Διδακτικοί ψαλμοί

Αυτό το είδος των ψαλμών, αρκετά διαφορετικό από τις προηγούμενες κατηγορίες, χρησιμοποιήθηκε πιο πολύ στη διδασκαλία και λιγότερο στη λατρεία. Πρόκειται για κείμενα με συχνή αναφορά σε αρχαιότερα περιστατικά και αφηγήσεις σχετικά με τη ζωή του Ισραήλ. Οι ψαλμοί αυτοί ακολουθούν το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που συναντούμε στις σχολές γραφών, την

59. Δ. Καϊμάκη, Σιών και Ιερουσαλήμ στον Δευτεροψηά, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 49.

60. R. J. Clifford, The cosmic mountain in Canaan and the Old Testament, Harvard Semitic Monographs 4, 1972, σ. 131.

Το ψαλτήρι είναι η συλλογή θρησκευτικών ύμνων του αρχαίου Ισραήλ. Ο Χριστός και οι Απόστολοι του το χρησιμοποίησαν στις προσευχές τους, ενώ η Εκκλησία, λόγω του πνευματικού του πλούτου, το δέχτηκε χωρίς καμιά αλλαγή στη λατρεία της. Η σπουδαιότητά του για κάθε πιστό είναι προφανής. Η επιστημονική προσέγγισή του όμως δεν είναι πάντοτε εύκολη.

Κρίθηκε σκόπιμο να προχωρήσουμε στην ανάλυση όλων των ψαλμών σε μια πιο σύντομη μορφή. Ως βάση πήραμε το κείμενο που χρησιμοποιεί η Εκκλησία στη λατρεία της, δηλαδή τη μετάφραση των Ο'. Τα ελληνικά του κειμένου αυτού είναι ιδιαίτερα και οι δυσκολίες που παρουσιάζονται όσον αφορά τη σωστή κατανόησή τους είναι πολλές. Μια μετάφραση από το εβραϊκό πρωτότυπο είναι σχετικά εύκολη, επειδή η βοήθεια που προσφέρει η πληθώρα των υπομνημάτων σ' όλες τις γλώσσες είναι σημαντική. Για τη μετάφραση των Ο' η βοήθεια περιορίζεται σ' ελάχιστες προσπάθειες, που έγιναν κυρίως προσφάτως. Όλες οι εργασίες που έγιναν μέχρι τώρα για την απόδοση του κειμένου στα νέα ελληνικά δεν είναι μεταφράσεις, αλλά ελεύθερες αποδόσεις. Ο καθένας απέδιδε με δικά του λόγια ό,τι καταλάβαινε από το κείμενο που διάβαζε. Η προσπάθεια που κάνουμε εμείς είναι να αποδώσουμε το κείμενο σε μια μορφή που βρίσκεται όσο γίνεται πιο κοντά στο πρωτότυπο. Εκεί όπου αυτό δεν είναι δυνατό εκ των πραγμάτων, σημειώνεται ως σχόλιο το πραγματικό νόημα του κειμένου. Δεν ισχυριζόμαστε πως αποδίδουμε ως αυθεντία το κείμενο που επεξεργαζόμαστε. Η βοήθεια που μας προσφέρουν τα ειδικά λεξικά, καθώς και η ενασχόλησή μας με την Παλαιά Διαθήκη, μας επιτρέπουν να έχουμε μια προσέγγιση του κειμένου κατά το δυνατό σωστή.

Το υπόμνημα αποτελείται από σύντομη παρουσίαση του περιεχομένου του ψαλμού και τη χρονική τοποθέτησή του. Παρουσιάζονται οι βασικές διαφορές από το εβραϊκό κείμενο (MT) και ερμηνεύονται βασικές θεολογικές έννοιες. Στο τέλος του βιβλίου περιέχεται Πίνακας ονομάτων και πραγμάτων.

Εκτός από τα ελληνικά υπομνήματα, τα οποία δεν είχαν να μας προσφέρουν και πολλές λύσεις, λάβαμε υπόψη μας αντιπροσωπευτικά υπομνήματα από τρεις ευρωπαϊκές γλώσσες, δηλαδή τα γερμανικά, τα γαλλικά και τα αγγλικά. Βέβαια, όλοι αυτοί οι μελετητές έχουν ως βάση τους το μασωριτικό κείμενο και όχι τη μετάφραση των Ο'. Εντούτοις η σωστή κατανόηση του εβραϊκού πρωτοτύπου πολλές φορές δίνει λύσεις κυρίως σε δυσνόητα χωρία της μετάφρασης των Ο'.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΙΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ISBN 978-960-453-823-2

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗ: 08418